

ПОЛИТИКАТА НА САЩ В МЮСЮЛМАНСКИЯ СВЯТ

*Публична лекция на Джон Ситилидис,
организирана от Дипломатическия институт – 7 април 2006 г.*

Благодаря на Дипломатическия институт за любезната покана да направя обзор на политиката на САЩ в т. нар. *мюсюлмански свят*. В настоящата лекция ще разгледам официалните американски перспективи, касаещи кризите, с които САЩ и техните партньори и съюзници се опитват да се справят в мюсюлманския свят. Това включва търсенето на отговори на въпроси като: Как се стигна до този стадий? Къде се намираме днес? Каква е целта на САЩ? Как се стремят да я постигнат? И още какво можем да очакваме през идните години?

След 11 септември и войната в Ирак САЩ виждат широка ивица, простираща се от Мароко на запад през Близкия изток, Южна и Централна Азия, до южната част на Филипините и Индонезия на изток, наречена свободно „мюсюлмански свят“, който прекалено дълго време се управляваше от шейхове, диктатори и тирани и чието политическо ръководство в много отношения доказва повтарящ се неуспех през последните десетилетия. Това са системи, ръководени от консенсус. Политическите им проблеми често се решават чрез репресии и икономически лишения. Наблюдава се струпване на фантастично богатство сред малък елит, докато същевременно повечето граждани са лишени от истински икономически възможности за самите тях, за семействата им, за децата им.

Това, което откривате при тези условия, израз на политически репресии и икономически лишения, е единственият отдушник за изразяване на чувството им на безсилие чрез религията. Проблемът, с който често се сблъскват, е фанатична религия, която сега е трансформирана в екзистенциална заплаха за САЩ, Запада и различните глобални системи, съчетана

с политическия фашизъм, който използва този вид фанатизъм, за да поддържа и разширява мощта си.

Във Вашингтон са особено загрижени за една *специфична ислямска секта – саудитската разновидност на уахабизма*, която лежи в корена на много от проблемите, стоящи пред нас, породени от религиозен фанатизъм в много части от света. Тази специфична секта на уахабизма се подклажда от дълбоките неправди спрямо мюсюлманския свят – скалпени или не – на жертви, несправедливост и унижения, произтичащи от намесата на САЩ, Израел и процъфтяващия западен свят като цяло.

Особено тревожен е фактът, че Осама бин Ладен е успял да постигне това в последно време и тази малцинствена секта на саудитски уахабизъм сега е обладана от духовници, които оправдават използването на оръжие за масово унищожение, за да участват в катастрофални терористични актове, насочени срещу САЩ и западните интереси.

Целите са двустранни. *Първо*, да прогонят западното присъствие от мюсюлманския свят. Видяхме това в подготовката за терористичните атаки на 11 септември, където Бин Ладен, Заухаири и последователите им бяха и продължават да бъдат много открити и искрени по повод събитието Те се обидиха, че САЩ разполага войски в Саудитска Арабия, където се намират светите места Мека и Медина. Виташе усещането, че това чуждо присъствие е осквернило целия ислямски свят. Освен факта, че саудитското правителство беше поканило САЩ като препятствие за иракската агресия срещу други мюсюлмански държави и че след иракското нашествие войските на САЩ вече не са на саудитска земя, сега научаваме за исканията американските и западните военни сили да бъдат изгонени от целия този предимно мюсюлмански район на света.

Второ, този пуритански клон на исляма се стреми към реално възстановяване на историческия халифат от преди векове. Навсякъде, където е съществувал халифат, настоящето трябва да претърпи промени и халифатът да бъде възстановен. Ние на Запад сме склонни да бъдем доста светски настроени в своите възгледи и убеждения. Понякога не успяваме да проумеем колко дълбоко е навлязъл този религиозен жар сред

този малък брой фанатици. Те наистина вярват в своите идеи и докато не се преборим със силата на религиозните вярвания, преобладаваща над политическите и социални концепции, ще продължим да виждаме временни неуспехи от страна на Запада. Ще се наложи да се отърсим от нашето, било то българско, европейско или американско отхвърляне намесата на църквата в държавническите дела, както и от схващането, че тези религиозни възгледи съвсем не са толкова важни, защото вярваме, че в крайна сметка всички действащи лица са рационални. Ето как ние на Запад усещаме нещата.

Но това не е въпрос на рационалност; това е въпрос на дълбоко вкоренена вяра, както и оправданието за употребата на насилствени средства за постигането на тези цели. Ето пред какво сме изправени в много части на света днес. Това е екзистенциалната заплаха за САЩ. Мнозина експерти предсказват не „ако“, а „кога“ терористи биха могли да взривят радиологично устройство в центъра на Манхатън, може би, или ядрено приспособление в някой товарен кораб, акостиращ в пристанището на Лос Анжелис, мигновено унищожавашо милиони хора. Тази дискуссия тече в американското правителство и самата същност на тези ужасяващи сценарии ръководи новата, по-всеобхватна политика на САЩ.

Отвъд екзистенциалните заплахи за САЩ или западните им съюзници съществуват още реалните, постоянни и дестабилизиращи политически кризи в мюсюлманския свят. Направете справка в медиите тук или в другите европейски страни, както и в мюсюлманския свят, за да си припомните постоянните кризи в целия свят, подклаждани от фашистки политически режими или религиозен фанатизъм:

- иракско-иранската война, в която между 800 000 и 1 милион мюсюлмани бяха избити от съграждани мюсюлмани за едно десетилетие, което се оказа пагубно не само за двете общества, но и за съответните им инфраструктури;
- нашествието на Ирак в Кувейт;
- изстребването на кюрдски и шиитски иракчани от Садам Хюсеин;
- бруталното господство на Сирия над Ливан;

- войните от 1947 насам между Израел и заобикалящите го арабски страни и терористични организации.

Извън Далечния изток:

- хиндуистките индийци и мюсюлманските пакистанци, които се избиваха взаимно заради Кашмир;

- във Филипините Абу Сайеф, издънката на Ал Кайда, който тероризира населението на няколко южни острова в усилията си да установи халифат;

- Чечня, където някогашният държавно-националистски бунт сега се е превърнал във война, водена от ухабистите срещу руската власт;

- Алжир, където ислямистите, които се бореха срещу Франция по-специално и западните поддръжници на военния режим изобщо.

Нито един от тези въпроси няма връзка с Израел с изключение на специфичните израелско-арабски войни. Макар че израелско-палестинската ситуация е основен дразнител в тази част на света, тя не е същността на проблема. Във Филипините не съществува израелска заплаха. Няма такъв проблем и в Русия, нито пък в Алжир. В Кашмир също няма заплаха от Израел. Засягам този въпрос, защото той често възниква и в Европа, и в САЩ. Кризите в мюсюлманския свят не касаят Израел. Те се отнасят до господството в мюсюлманския свят.

Поради ограниченото време, с което разполагам, ще ви припомня историята съвсем накратко. През 20-те години на ХХ век, с появяването на Мюсюлманското братство, се породило първото съвременно организирано усилие за сливане на ислямизма с политиката в този регион, започнало в Египет. До 1930 г. вече беше открит петролът и започна експлоатацията му в Саудитското кралство – началото на конвергенцията на петролните долари и американската политика в района. Чрез взаимно подкрепящ се договор саудитското кралско семейство вече беше спечелило подкрепата на ухабисткото духовенство да управлява страната в замяна на установяването на ухабизма като държавна религия на Саудитска Арабия.

В началото на 1945 г., в края на Втората световна война, когато САЩ осъзнаха жизненоважното значение на Персий-

ския залив за снабдяването с петрол на западните икономики и въоръжените сили, които в крайна сметка взеха надмощие в Европа, президентът Франклин Рузвелт се среща със саудитския крал Абд Азис Ибн Сауд с цел постигане на споразумение, при което САЩ щеше да осигури на Саудитска Арабия и кралското ѝ семейство сигурност в замяна на саудитски гаранции за преференциално отношение към американските сондажи за петрол. Така се зародиха сегашните взаимоотношения между САЩ и Саудитска Арабия.

Ще прескоча няколко десетилетия, защото вярвам, че много от кризите, пред които сме изправени днес, се коренят в 1979 г., свалянето на омразния шах и установяването на Аятола Хумейни и неговите последователи привърженици на шиитската теокрация в Иран. Ключова поредица от събития, водещи началото си от 1979 г., в много отношения определя американската политика и възгледи в мюсюлманския свят – дори Ал Кайда открито говори за това в своите изявления.

Иранската революционна охрана отвлече и задържа като заложници десетки американски дипломати. В ретроспекция това беше акт на война от страна на Иран срещу САЩ и САЩ трябваше да отвърнат със съответен удар. Мнозина считаха, че САЩ трябва да нахлуят в Иран и непостъпвайки по този начин проявяват признаци на слабост и политика на отстъпление. Това убеждение се засили, когато през 1983 г. беше разрушено американското посолство в Бейрут и по-късно 270 моряка бяха убити, докато спяха, а в отговор САЩ се изтегли от Ливан. През 1987 г. Ирак унищожи USS Stark в Персийския залив, убивайки 37 военнослужащи. Нямаше ефективен ответен удар, защото тогава САЩ бяха съсредоточени повече в разгромяването на Иран във войната му с Ирак.

През 1990 г. Ирак нахлу в Кувейт. През 1991 г. САЩ поведе коалицията на ООН за успешното прогонване силите на Садам, но Садам Хюсейн се оказа крайният победител във войната. Самият той оцеля и впоследствие изтреби десетки хиляди шиити и кюрди, докато ООН се престори, че не вижда.

През 1993 г. Световният търговски център в Ню Йорк бе атакуван. Целта на терористите не беше да убият шепа чинов-

ници, а да съборят едната колосална кула върху другата, като и двете се разбият долу върху финансовия център на Уол Стрийт, избивайки 100 000 или повече мирни граждани. Отговорът на САЩ бе възбуждане на съдебно следствие.

След убийството на 18 американски войници на улиците на Могадишу всички останали американски сили бяха изтеглени от страната. През 1995 г. 15 американски войници бяха избити от терористи на Ал Кайда в Саудитска Арабия. Отново нямаше ответна реакция от страна на САЩ.

През 1998 г. повече от 200 африкански и американски военносслужещи бяха избити в Кения и Танзания от бомби, поставени в камиони от Ал Кайда. През 2000 г. американският флот бе нападнат в Йемен, при което 14 моряци бяха убити. И през по-голямата част от това време, докато се водеха преговори за споразуменията за мир между израелци и палестинци в Осло по време на президентството на Бил Клинтън, Ал Кайда планираше успешните разрушителни атаки от 11 септември 2001 г.

Как смятат САЩ сега да реагират на тези политически сътресения? Петролната стабилност сама по себе си вече се счита за недостатъчна регионална политика от администрацията на Буш. Президентът Буш е заявил, че златният телец на светия арабски петрол сам по себе си вече не би могъл да поддържа взаимоотношенията между САЩ и мюсюлманския свят.

САЩ чувстват, че със закъснение са осъзнали факта, че липсата на натиск при прокарване на реформите се е завърнала да преследва Запада. Сега САЩ ще се опитат да слеят стратегическите си интереси в природните богатства с напредъка на демократизацията и свързаните с нея вътрешнополитически, правни, икономически и социални реформи.

Африка стана по-свободна от края на Студената война насам. Латиноамериканските страни, които някога се управляваха от диктатори, сега са по-свободни. По някакъв начин мюсюлманският свят се оказа имунизиран спрямо либерализацията. Трябва някой да обясни защо тази част от света е неспособна на демокрация и свобода. Когато някой отказва да подкрепи демократизацията в арабския свят, не е ли това мълчалива подкрепа на диктатурата? Защо да откажем демокрацията и свобо-

дата на един милиард мюсюлмани, един на всеки шест души, които живеят днес?

Не искам да изопачавам простотата на това. Това са тежки и огромни предизвикателства пред САЩ и съюзниците им, за чието осъществяване ще са необходими години, ако не и десетилетия. Но в някои случаи, основаващи се на принципа „страна по страна“, Вашингтон обмисля как може да спомогне за прокарване на вътрешната либерализация и да подкрепи онези сили, действащи в различните страни, които започват да реформират собствените си общества, своите собствени политически и икономически системи.

В случая изобщо не става дума само за избори. Садам Хюсейн провеждаше редовно избори, има избори и в други части на тоталитарния свят. Извън мюсюлманския свят изборите в Беларус съвсем ясно не представляват демокрация. Което е още по-важно – тези страни тепърва развиват основата за гражданско общество, прозрачност на управлението, свобода на индивида, на политическите партии, свобода на медиите и правото на частна собственост. Те всички служат за истинска основа на свободни и честни избори, при които партиите предават властта охотно и мирно на други партии.

Репресирването на индивиди не е формула за дългосрочна стабилност. Свободните нации, които не потискат своите граждани, не са склонни да нападат и съседите си, нито да дестабилизират регионите си. Освен насърчаването на индивидуални свободи в съответните държави съществува и по-широк стратегически и глобален интерес.

Способстването за мирното решаване на диспутите между страните и между обществата вместо с насилие е критично. Искам да използвам това положение, за да покажа, че това не представлява сблъсък на цивилизации, напротив – става дума за промяна на мюсюлманската „цивилизация на сблъсъци“, както Ниял Фергюсън я нарича, и придвижването ѝ в различна посока.

Отправяйки поглед напред, Ирак и Иран са на челно място в краткосрочните предизвикателства, стоящи пред САЩ. В Ирак САЩ работи упорито за подготовката на професионален

апарат от военни, както и този за сигурността, който би позволил развитието на едно дългосрочно управление, базирано на взаимно съгласие. Иран ще бъде основно стратегическо предизвикателство, по-малко поради ядрените си амбиции, отколкото заради естеството на режима, притежаващ тези амбиции. Моето собствено мнение е, че едно демократично или неагресивно иранско правителство не би представлявало главната международна криза, на която сме свидетели днес. Обаче една авторитарна теокрация, която варварски потиска собствения си народ и дестабилизира съседните страни, е причината за тази криза. Ако тази шиитска теокрация се сдобие с ядрено оръжие, сунитското ухабистко правителство на Саудитска Арабия може да откликне, като също си набави ядрено оръжие. Египет, като най-могъщата държава в региона, би погледнала Саудитска Арабия и отхвърлила едно бъдеще без ядрено оръжие. Турция би премислила за ядрените арсенали на Иран, Саудитска Арабия и Египет и би се устремила да се сдобие с ядрено оръжие. Регионът би се характеризирал с режим на неконтролируемо ядрено разпространение, което не е станало в Израел, въпреки дългогодишния му статус на ядрена държава. Това е така, защото арабските и другите мюсюлмански държави имат по-голямо доверие в намеренията на Израел, които са отбранителни, отколкото в тези на Иран, които са агресивни.

Още един фактор, който се отнася до Иран, е свързан с трескавите религиозни вярвания, които ние на Запад не можем да приемем сериозно. Иранският президент се придържа към месианските ислямските възгледи за завръщането на Дванайсетия Имам, прикрит или закрилян от Аллах до идването на края на света, провокирано от световния хаос. Махмуд Ахмадинежад вече згатна, че той е способен да ускори завръщането на Дванайсетия Имам и последващото установяване на глобален халифат, както и оформяне на световната история чрез унищожаването на Израел с ядрено оръжие. Западните наблюдатели трябва сериозно да приемат тези убеждения.

Отвъд Близкия изток, Северна Корея и Китай също представляват огромно стратегическо предизвикателство пред САЩ. Но същевременно американската геостратегическа позиция е

по-силна отвсякога, както изтъкна наскоро военният историк Виктор Дейвис Хансън. Четирите предизвикателства от страна на Ирак, Иран, Северна Корея и Китай са огромни, а Русия е раздразнена. Но в други точки на света Индия е ключов съюзник на САЩ в Южна Азия и Индийския океан. Пакистанското правителство подкрепя САЩ, макар че борбата за власт между генерал Мушараф и пакистанските разузнавателни служби (много от които са ухабистите, спомогнали за идването на власт на талибаните в съседен Афганистан) продължава. Много е важно за Пакистан и неговия ядрен потенциал да не попаднат в ухабистки ръце.

Япония вероятно е по-близо до САЩ отвсякога, до голяма степен в резултат на нарастващото напрежение с Китай. Англия и Австралия са стратегически партньори на САЩ в далечните кътчета на света. Европа претърпя няколко кризи, свързани с вътрешните конвулсии в ислямския свят, мюсюлманския бунт във Франция, датските вълнения, свързани с карикатурите, бомбардировките в Лондон, Истанбул и Мадрид, клането на улиците в Холандия, както и неуспеха на ЕС да разубеди Иран в придобиването на ядрено оръжие. Хансън вярва, че тези епизоди принуждават европейските правителства сериозно да преосмислят своите взаимоотношения със САЩ след сериозните разногласия по въпроса за войната в Ирак и аз съм съгласен с него. Как ще действат САЩ през идните години? Първо, те трябва да запазят военната си способност да разгромят враговете си. Това е съществен компонент от американската способност да продължи да управлява глобалните системи, както Майкъл Манделбаум твърди в новата си книга „Случаят Голиат“. Наистина няма друга страна или институция, способна на такова глобално управление. Преди всичко тя трябва да запази военната си способност да разгроми враговете си. Това са Съединените щати. В много отношения те са единствената сила, даваща на глобалната икономическа система физическа сигурност, търговска регулация и финансова стабилност, която търси начини да сподели ползите от тях с колкото може повече съюзници и партньори, твърди Манделбаум.

Съединените щати ще продължат да развиват капацитета си за разгръщане където е възможно по света, за да спомогнат за запазването на постигнатото ниво на стабилност, да поддържат съществуващите политически съюзи и да изградят нови съюзи, основани на по-чувствително разбиране на интересите и културите в съюзните държави, вътре в мюсюлманския свят и дори в Латинска Америка и Африка – континенти, които прекалено дълго и твърде често бяха омаловажавани, но имащи огромно значение за широк кръг глобални интереси.

Съединените щати ще се стремят да отворят сърцата и умовете, да чуят гласовете, в които от години никой не се е вслушвал извън затворническите килии и подземията за изтезание, да спомогнат за успеха на политическата, законовата, икономическата и социалната либерализация, където това е възможно.

Искам да завърша с една специална опция тук. Освен военните, дипломатическите, политическите и икономическите инструменти, образованието е единственото и най-важно дългосрочно средство за успеха на САЩ и мюсюлманството в тази огромна част от света. Религиозното образование прави цели общества неконкурентоспособни в глобалната икономика. Тези младежи, тъй като на повечето жени е отказано правото на образование изобщо, са лишени от уменията, необходими за оцеляване в XXI век. Те завършват добре подготвени в ислямското учение, но без никакви познания с икономическа стойност.

САЩ трябва да работят за въвеждането на напредничави, конкурентоспособни университети и училища в тази част на света, където на един милиард души се пада почти нулев достъп до академични познания и само малцината заможни люде пътуват до САЩ и Европа, за да получат образование, от което са лишени останалите им сънародници. Това е позор, който трябва да бъде радикално преобразен. Младежите и девойките трябва да имат достъп до училищата, университетите и усвояването на технически умения, за да могат да изградят възможности за равни на друг вид политическа култура, да информират своите общества за основите на гражданското общество, за да развият светски образователни институции, както и една култура на грамотност, която днес не съществува в повечето

мюсюлмански страни, да се опитат да преодолееят културата на конспирация, неразбирателство и постоянно саморазрушително мъчение, което пречи за развитието на здрави, проспериращи, информирани и свободни общества.

В крайна сметка, това ще бъде ключовата битка през идните години. САЩ трябва да превърнат в дело своето обещание за демократизация вместо диктатура, за свобода вместо потисничество, за възможности вместо икономически лишения, за надежда вместо отчаяние, които един от всеки шест души на планетата е принуден да търпи.

И в заключение, демокрацията и съпътстващите я ценности и ползи трябва да възтържествуват. По мое лично мнение това ще бъде пътеводната светлина на политиката на САЩ, водена от президентите както републиканци, така и демократи, за десет, двадесет или петдесет години напред.

Благодаря Ви за вниманието.